

Deželno šolo je hotel dvigniti na raven gimnazije, ker pa je bila deželnim stanovom predraga, mu namera do leta 1582, ko je zaradi bolezni opustil rektorski položaj, ni uspela. 1595 se je za tri leta vrnil na rektorski položaj, 30. oktobra 1598 pa je deželna protestantska gimnazija prenehala delo. Objavljen je skrajšan referat Marka Jesenška *Bohoričev šolski red Ordo scholae procerum in Carniolia* (1575).

Večeru in ČZN gre zahvala, da se nit počastitev dneva Primoža Trubarja ni pretrgala. Organizatorji pa si želimo, da bi sedma počastitev potekala v neokrnjeni obliki. Letošnja izkušnja je namreč potrdila potrebo po izpeljavi prireditve v živo, ker umanjkanje predstavitev referatov z govorno besedo in možnosti neposrednega dialoga med navzočimi je za večino nesprejemljiva redukcija strokovnega delovanja. Kljub omejitvam ali prav zaradi njih pa smo tudi s pogledom v Trubarjeve čase z izbrano temo okrepili in na poseben način aktualizirali v teh časih velikokrat izrečeno misel, da sta šola in izobraževanje za pridobivanje znanja nujna in da so učitelji pri tem nenadomestljivi.

Majda Potrata

Bohoričev šolski red *Ordo scholae procerum in Carniolia* (1575)

Adam Bohorič si je splošno znano mnenje, da je »vodilni protestantski šolnik na Kranjskem«, pridobil na ljubljanski stanovski šoli (njena naslednica je danes Klasična gimnazija v Ljubljani). Krčani, tako se zdi, so imeli še bolj pozitiven odnos do Janža Weixlerja, ki so jim ga po Bohoričevem odhodu v Ljubljano priporočili kranjski deželni stanovi (1567) – Janez Vajkard Valvasor je o njem (v Slavi vojvodine Kranjske / *Die Ehre dess Hertzogthums Crain* ga imenuje Gregor Vlahowitsch) zapisal, da so ga v Krškem zelo naklonjeno sprejeli za protestantskega predikanta, ki je pridigal v hiši gospoda von Scheurja, ker ni imel svoje cerkve v Rudolphswerthu (Krško).

Bohorič je bil učitelj v Krškem med letoma 1551 in 1563, nato pa sta ga Trubar in Krelj povabila v Ljubljano (1565), da bi utemeljil in uredil šolstvo na Kranjskem. Leta 1566 je postal ravnatelj / rektor protestantske javne šole, ki jo je vodil do upokojitve leta 1582, kasneje pa ponovno še med letoma 1595 in 1598. Bohorič je za stanovsko šolo v Ljubljani napisal tudi prvi šolski

red (verjetno jeseni 1568), ki je, žal, izgubljen, nato pa leta 1575 še drugega, »popravljenega«, ki se je ohranil in je bil (neuradni) predpis do leta 1584, ko je bil za predpis uradno potrjen tretji, tj. Frischlinov šolski red stanovske šole v Ljubljani.

Pouk na stanovski šoli je potekal šest ur dnevno, in sicer tri ure dopoldan in tri popoldan. Bohoričeva šola je bila predvsem deželna, torej ne značilno srednjeveška in samo za otroke iz višjih slojev – Adam Bohorič si je v deželni stanovski šoli prizadeval izobraziti nadarjene dečke iz meščanskega okolja, ki niso imeli predizobrazbe, ne le otroke fevdalcev. Učni jezik je bila latinščina, vendar so se je učenci morali šele naučiti s pomočjo materinščine – Bohoričev šolski red je kranjščino zato prepoznal za pomožni učni jezik, ki je začetnikom približal nemščino in z njeno pomočjo odprl pot do »aristokratske« latinščine. Kranjščina je bila na stanovski šoli nadomestni jezik le toliko časa, da so se učenci naučili nemščine. Bohoričev šolski red predvideva, da naj učenci »najprej povedo latinske besede, učitelj jim piše na tablo »latinske besede«, ali pa jim razlaga »nekaj latinskih stavkov z nemškim prevodom«. Bolj kot kranjščina, ki v šolskem redu ni neposredno poimenovana, pa je izpostavljena nemščina, ki je sicer tudi jezik »neizobražencev«, a je na lestvici vrednot pred kranjščino, tj. materinščino povsem neizobraženih, a nadarjenih dečkov. Zdi se, da je jezikovno vrednotenje kranjščino prepoznalo za materinščino na deželi, nemščino pa v mestih, zato je njeno znanje za kranjske učence nujna predstopnja aristokratske latinščine. Bohoričev šolski red zato nemščino imenuje za učni jezik (učenci se urijo v prevajanju iz nemščine v latinščino) in ji tako da večjo veljavo kot kranjščini, ki je le pomožni jezik stanovske šole (v prvem in drugem razredu, pa še to ne v vseh oddelkih; v kranjščini le še »memorirajo« katekizem). Učenci, ki se učijo le nemščine, so poučevani tako, da »memorirajo nemški stavek«, berejo nemške evangelije, katekizem in druge nabožne knjige v nemškem jeziku. V nemščini vadijo tudi pisanje in računstvo, končni cilj pa je »popolnoma dojeti osnove latinske gramatike in etimologijo grške slovnice«.

Protestantsko stanovsko šolo v Ljubljani bi zato težko imenovali za slovensko, saj kranjščina ni bila, kot to pri nas nekritično ponavljamo za Schmidtom (*Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*, Ljubljana 1952), določena za »poučevalni jezik na začetni stopnji«. Bohoričev šolski red kljub Trubarjevi želji, da bi začetno šolstvo na Kranjskem potekalo v kranjščini, ni vzpostavil »elementarne« slovenske šole v »ljudskem« jeziku. To je bilo verjetno prvič predvideno šele leta 1679 v šolskem redu latinske šole sv. Nikolaja v Ljubljani, ki je bila »izbirna šola« za jezuitski licej – šolski red jasno določa, da je potrebno narekovati snov za pisanje v ljudskem jeziku (*sermo vulgi*), kranjsko pa se je tudi pelo (ob nemških in latinskih pesmih). Bohoričev šolski red je »dovoljeval« nadomestno kranjščino pri katekizemskem poučevanju,

sicer pa le kot pomožno sporazumevalno sredstvo pri usvajanju nemščine. Na ljubljanski protestantski stanovski šoli je šlo bolj za predstavo o tem, kako naj bi izobraževanje na Kranjskem nekoč potekalo – Slomšek je to vizijo urešničil v 19. stoletju z nedeljskimi šolami na deželah, ki so imele kranjski učni jezik (tudi verouk je potekal v kranjščini), v trgih in mestih pa je Bohoričevo globalno latinščino zamenjal nov globalni jezik srednjeevropskega prostora, tj. nemščina, ki se je kot učni jezik ustalila tudi v gimnazijah.

Kranjščina ni bila učni jezik, postala pa je jezik v cerkvi in (deloma) tudi že umetnostni jezik, ki se je na Slovenskem od Trubarja do Slomška razvijal predvsem v okviru pridižne literature.

Gre za razmere, ki so zelo podobne sodobni slovenski jezikovni politiki, ki v ZJRS-ju in Zakonu o visokem šolstvu sicer izpostavlja pomen slovenskega učnega jezika, v praksi, zlasti v visokem šolstvu, znanosti in raziskovanju pa se daje nesporna prednost sodobnemu globalnemu jeziku, tj. angleščini, ki ima boljši položaj kot slovenščina in je v (našem in globalnem) družbenem okolju »aristokratski« jeziki znanosti, visokega šolstva in izobraževanja.

Bohoričev šolski red je bil do materinščine, tj. slovenščine nemačehovski le pri petju – zapisal je enačbo: glasba = ljubezen; pesmi v materinščini so torej ljubezen, jezik pa je tako (naj)pomembnejši spremni pojav domoljubja, duševnega pojava, ki določa odnos med človekom in njegovo pripadnostjo (v našem primeru) slovenstvu. Tu je Bohoričev šolski red ohranil svojo stvarno vrednost, ostaja sodoben in zanimiv za današnji čas in naš odnos do jezika.

Marko Jesenšek

Tiffernov štipendij – pomembna podpora kranjskim študentom na Württemberškem

Slovenski protestanti, med njimi najpomembnejši Primož Trubar, so si sredi 16. stoletja prizadevali za versko izobrazbo ter dvig splošne kulturne razgledanosti svojih rojakov. Tako so poleg ustanavljanja stanovskih šol skrbeli tudi za izobraževanje rojakov za duhovnike, učitelje in druge poklice. Študij v nemških deželah, kamor so v glavnem odhajali preprosti slovenski mladeniči, je zahteval zagotovitev materialne podpore, ki si je marsikdo ni mogel zagotoviti od doma. Kot zgled izjemno dobrega sodelovanja Primoža Trubarja